

**TÜRKİYE'DE SİYASET VE KADIN:
KADINLAR HALK FİRKASI'NDAN (ARSIULUSAL
KADINLAR BİRLİĞİ" KONGRESİNE (1923 - 1935)**

Prof. Dr. Zafer TOPRAK(*)

20. yüzyılın başında Türkiye'de feminizm iki ana kaynaktan esinlenir. Bunların ilki ulusal düşüncenin eşitlikçi açılımıdır. "Misavet-ı tamme" ya da eşitlik, hürriyet ile birlikte Meşrutiyet'in gündemini oluşturan iki temel kavramdır. Eşitlik düşüncesi Osmanlı'da hukuk açısından Tanzimat'tan beri vurgulanan bir husustur. Ancak cinsiyet ayrımını sorgulayan bir eşitlik ancak Jön Türk düşüncesinde filizlenmiştir.

Feminist hareketin düşünsel boyutu yanı sıra savaş yıllarının somut koşulları Türkiye'de kadının toplumsallaşmasına ortam hazırlamıştır. İşgücü açığı her türlü bağınaz düşüncenin üstesinden gelmiş, kadın ister istemez kamusal alanı erkekle paylaşmak durumunda kalmıştır.

Bu doğrultuda Türkiye'de kadın çalışmalarını yoğunlaştığı evre 1908-1935 dönemidir. Bu tarihler arasında kadın örgütlerinin faal olması ve kadın-erkek siyasal haklarda eşitlik sağlanması araştırmacıları kaçınılmaz olarak döneme yöneltmektedir. İlk kadın yazarlar bu tarihlerde ünlenmiş, kadın toplumda giderek etkin bir konum elde etmiştir.

Türkiye'de kadın çalışmaları çoğu kez Meşrutiyet yıllarında kurulan kadın örgütleri ile başlar. Bu örgütler ilk aşamada, Batı'da da olduğu gibi, yarı-din derneği görünümündedirler. Ancak, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan gibi kadın-erkek eşitliğini savunan ve kadının kısa sürede dış dünya ile bütünleşmesini ya da toplumsallaşmasını gündemine alan radikal örgütlere de rastlanır.

Türkiye'de ulusal kimliğin oluşmasında Balkan Harbi'nin ayrı bir konumu vardır. Nitekim kadının da siyasetle yakın ilgili Balkan Harbi ile başlar. Bu sıralarda Darülfünun konferans salonunda verilen konferanslarda ülkenin karşılaştığı sorunlar, çözüm yolları çok yönlü olarak tartışılır.

(*) Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi.

Cihan Harbi yılları, gerek Batı'da, gerekse Türkiye'de kadını ülke sorunlarıyla bütünlür. Topyekün savaş kadını bilfiil seferber eder; cephe gerisinde ve zaman zaman cephede kadın erkeklerle birlikte vatan savunusunu üstlenir. Türkiye'de bunun somut örneği Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi ve Birinci Ordu Kadın Taburu'dur⁽¹⁾.

Mütereke yılarında kadınların siyasi faaliyetleri daha da yoğunlaşır. 1919 1 Şubatı'nda çıkmaya başlayan aylık kadın gazetesi İnci Milli Kongre'de yer alan kadın temsilcileri şu satırlarla açıklar:⁽²⁾

"Milletin hukuk ve menafiini müdafaa etmek, müstakil bir millet olarak mevcudiyetini tasdik ettirmek üzere şehrimizde bulunan cemiyet, heyet ve fırkaların kaffesinin iştirakiyle bir 'Milli Kongre' vücuda geldi. Daha düne kadar hayata iştirak ettirilmeyen ve memleketin mukadderatıyla alakadar görülmeyen kadınlarımız, bu defa milletin hayat ve menafiini müdafaa ile meşgul olacak olan bu kongreye birer murahhas gönderdiler. Milletin atisine ait olan mesaide erkeklerle el ele verdiler. Bu görünmeyen hadise, kadınlığın umumi hayatında ihraz etmekte (kazanmakta) bulunduğu mevki'i irae itibariyle dikkate şayan olmaktan hali değildir."

Cihan Harbi birçok ülkede kadın hakları açısından dönüm noktası olur. Dünya Savaşı'nda hemen her ülkede kadın erkekle birlikte savaşın tüm yükümlülüklerini üstlenmiş; üretmiş ve aynı zamanda bilfiil askerlik yapmıştır. 1910'lu yılların sufrajet ya da kadın hakları hareketi önemli kazanımlar elde etmiştir. Birçok ülkede kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.

Türkiye'de de Milli Mücadele yıllarında kadının etkinliği cephe gerisinden ön saflara doğru kayar. Milli Mücadele kadın erkek ayrımı gözetmez. Kadın savaşla bütünleşir. Bilfiil savaşı yaşar.

Türkiye'de siyasi anlamda kadınların örgütlenişi Milli Mücadele ertesine rastlar. Daha Cumhuriyet'in kurucusu Halk Fırkası, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını taşıırken kadınlar 1923 Haziranı'nda Kadınlar Halk Fırkası adıyla bir siyasi örgüt kurarlar⁽³⁾. Kadınlar Halk Fırkası, Haziran ortalarında Darülfünun'da toplanan "kadınlar şurası'nda şekillenmiştir. Nezihe Muhittin'in başkanlığında oluşan bu partinin ikinci reisi Nimet Remide, mes'ul murahhası Latife Bekir, kâtib-i umumisi Şükufe Nihal'dir. Yönetimde ayrıca Matlube Ömer (veznedar), Saniye (muhasebeci) ve üye olarak Nesime İbrahim, Zaliha, Tuğrul ve Faize hanımefendiler görev alırlar.

(1) Zafer Toprak, "Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Kadın Askerler ve Milli Aile", *Tarih ve Toplum*, sayı 51, Mart 1988, s. 34-38.

(2) "Milli Kongrede Kadınlar", *İnci*, no: 1, 1 Şubat 1919, s. 2.

(3) Zafer Toprak, "Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası", *Tarih ve Toplum*, sayı 51, Mart 1988, s. 30-31.

Fırka'nın hükümete verdiği beyannamede "memleketin her noktasında siyasi, ictimai ve iktisadi bütün mesâilde kadının dolayısıyla veya doğrudan doğruya dahi ve tesirinden azade kalmış bir keyfiyet bulunamamasına rağmen bu mesainin gözle görünür derecede bariz olmadığı" vurgulanmakta, "yer yer tecelli eden kadın mevcudiyet ve şahsiyetinin kitlevi bir şekle ifrağı" gereğine değinilmektedir. Ülkenin gerçek saadet ve kurtuluşunu sağlayacak umdeler etrafında toplanan kadın aleminin toplum yaşamında etkin bir güç olacağı kaydedilmektedir.

Her ne kadar fırka adını taşıyorsa da Kadınlar Halk Fırkası'nın ana hedefi "siyasi" nitelikte değildir. Siyasal haklar ergeç kazanılacaktır; ancak kadınlar için öncelikle toplumsallaşma ve eğitim önemlidir. Nitekim, fırkanın kuruluşuna geniş yer veren dönemin kadın dergilerinden Süs "yeni fırka isminden zannolunduğu gibi siyasi ceryanlara dahil olmak arzusunda değildir" der. Dergi Fırka'nın amaçlarını şu şekilde özetler:

"Muhterem heyetin herşeyden evvel emeli kadınlık alemini bu harekete muktedir bir dereceye terfi ettirmek, ve bilhassa memleketin ictimai ve iktisadi terakki gayelerinin tahakkukunu temin etmektir. Bunun için bideyette kadınları tenvir, onları müstakbel vazifelerine ihzar etmek (hazırlamak) arzusundadırlar. Bu vazifeler ise, evvela analık ve sonra da aile kadını vazifeleridir."

İkinci başkan Nimet Remide Tanın'e verdiği bir demeçte, Fırka'nın Anadolu'da cehalet ve taassupla mücadele edeceği söyler. Fırka "hemsire"lerini Anadolu'nun en ücra köylerine kadar gönderip Anadolu kadını aydınlatacak, ona "Garb'ın terakkiyat-ı hazırası"nı, ya da bugünkü dille Batı'nın ulaşmış olduğu ilerlemeleri gösterecektir. Böylece Anadolu'da kadının yaşamı düzelecek; aile örgütü yepyeni bir veche kazanacaktır.

Fırka genel sekreteri Şükufe Nahil ise Kadınlar Halk Fırkası'na daha geniş bir uğraş alanı çizer ve kadının siyasal haklarını savunur: "Kadınlar Halk Fırkası'nın programı, şimdye kadar her fırsatta izaha uğraştığımız gibi, kadının ictimai, iktisadi ve bilahare siyasi sahalarda haklarını, inkişaflarını temin etmektir." Diğer bir deyişle "siyasi" haklar programın uzak hedefleri arasındadır. Şükufe Nihal'e göre Fırka ergeç kendi temsilcilerini Meclis'te görecektir:

"Kadınlar Halk Fırkası, bugünkü mebusları kendi tarafından mühtehib mebuslar gibi telakki etmekte ve kendilerine hürmet ve itimad beslemektedir. Lâkin gihtikçe benliğini daha ziyade idrak eden bir kadın ekseriyeti hazırlandığı vakit, elbet bu münevver kitle kendi mukadderatını idare edecek olanlara kendi itimadını ihtiyariyle (seçimle) vermeyi ve hatta kendisine taalluk eden meselelerin müdafaasında kendisini hizzat temsil etmeyi bir hak bilecektir.

Türk kadını, hiç bir zaman mütecellidâne (ayak direme) hareketlerde bulunmamakla beraber mukaddes gayesine varmak için çok azimkâr ve çok fedakâr olmayı kendisi için bir fazilet telakki etmiştir..."

Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşu basında farklı yorumlara neden olur. Ancak, fırka sözcüğü özellikle erkeklerce yadırganır: Hüseyin Cahid bu konuda yapılan ankete şu yanıtı verir:

"Kadınlar Halk Fırkası? Kadınların fikri ve ictimai tealisini temin için cemiyet halinde çalışmak isteyen bu hanımlar siyasi bir isim intihâb etmeselerdi belki maksatlarını daha iyi ifade etmiş olurlardı. Herhalde bu gibi teşebbüslerden hiç bir zaman zarar gelmeyeceğine eminim."

Keza, Celâl Sahir kadın erkek eşitliğinden yana olduğunu kaydederken, "kadın inkişafı yolunda atılacak adımların şuurlu ve ihtiyatlı" olması gerektiğini, fırka kurmak gibi girişimlerinin hedefi şaşırtaçağını ileri sürer:

"Kadınlar Halk Fırkası tabirine gelince bunu hiç anlayamadım. Bizde bugün siyasi bir tek fırka var: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti. Ehemmiyetsiz ferdi gayret ve muhalefet müstesna olmak üzere karşısında müteazzi hiçbir siyasi hasım olmaksızın intihabı o idare etti. Bu heyetin ileride Halk Fırkası'na inkılâb edeceğine dair büyük kurtarıcı Mustafa Kemal Paşa'nın nutuklarında, beyannamelerinde ve bazı gazete makalelerinde fıkralar gördük."

Kadınlar Halk Fırkası Ankara'nın onayını alamaz. Ankara tüm ulusu kapsayacak Halk Fırkası hazırlıkları içersindedir. Toplumunu cinsiyet esasına göre bölen bir fırka günün koşullarına uygun düşmez. Hem "halk fırkası" kuruluş aşamasındaki partinin adının, her ne kadar başına "kadın" sözcüğü eklense de, bir başka örgütün bu adı kullanması doğru olmayacaktır.

Parti kuruluş çalışmaları sekteye uğratılan kadınlara Ankara cemiyet kurlmaları önerir. Nitekim bir süre sonra, 7 Şubat 1924 günü, yine Nezihe Muhittin'in öncülüğünde Türk Kadın Birliği doğar⁽⁴⁾.

Türk Kadın Birliği, kadınlığı "fikri ve içtimai sahalarda yükselterek" çağdaş ve ileri bir düzeye ulaştırmayı amaçlar. Bu nedenle genç kızlar gerçek bir anne olarak (hakiki valde) yetiştirilmelidir. Kadınlık dünyasındaki derin toplumsal yaralar sarılmalı; dul, kimsesiz ailelere ve ilkokuldaki çocuklarına yardım edilmeli; kadınlar iş hayatında özendirilmeli ve üretken kılınmalıdır.

Faaliyet yıllarında Kadın Birliği, **Türk Kadın Yolu** adlı bir dergi yayımlar. Anadolu'dan İstanbul'a okumaya gelen genç kızlara yardım elini uzatır. Fakir ve kimsesiz öğrencilere yemek çıkarır. Yabancı dil öğrenmek isteyen kadınlar için kurslar açar.

(4) Nezihe Muhittin, *Türk Kadını*, İstanbul; Nümune Matbaası, 1931, s. 101-105.

1927'de Kadın Birliği, tüzüğüne bir madde ekleyerek kadınlara siyasi haklar sağlamayı amaçlar. Ankara'nın görüşü alınmaksızın tüzükteki bu değişiklik başlangıçta tereddüd uyandırır. Ancak, İstanbul Vilayeti Hukuk İşleri Müdürlüğü sakınca görmeyerek tüzüğü yeni şekliyle onaylar.

Yaklaşmakta olan 1927 seçimlerine kadınların da katılması Birlik bünyesinde tartışılır. Üyelerin bir kısmı Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan kadın aday gösterilmesini, diğer bir kısmı ise Anayasa'da yer almadıkça böyle bir girişimin sonuç vermeyeceğini ileri sürer.

Çoğunluk kararıyla Cumhuriyet Halk Fırkası adına bir kadın aday tespiti uygun görülür. Birlik başkanı Nezihe Muhittin bu bağlamda "İnkılabları doğuran hamlelerdir. Bu hamlelerimize her seçimde devam edeceğiz ve nihayet bu hakka bizler de her vatandaş gibi katılacağız. Kanunlar, sosyal hayatın ihtiyaçlarına intibak eder" der.

Ancak, Anayasa'da seçime katılacak olanların erkek olmaları gerektiği açıkça belirtildiğinden Kadın Birliği'nin dileği geri çevrilir. Bunun üzerine Birlik, İstanbul Vilayeti Hukuk İşleri Müdürü Kenan Bey'i, feminist olduğu gerekçesiyle, kadınlar adına Halk Fırkası'na aday olarak önerir.

Basında kadınların seçme-seçilme hakkı tartışılırken, konu Büyük Millet Meclisi'nde de gündeme gelir. Milli Savunma Bakanı Recep (Peker) kadınlara seslenerek "mademki Türk vatani ile ve mukadderatı ile fiili olarak meşgul olmak dileğindediniz, o halde bu fiili meşguliyetin başka bir şerefli cephesi vardır ki, sizi oraya davet ederim" diyerek kadınları askerlik hizmetine çağırır. İlginçtir, Recep Bey, 1924'te Anayasa tartışmalarında kadınların seçimlere katılmalarını savunmuştur.

Kadınlara ilk siyasal hakları 3 Nisan 1930 günlü Belediyeler Kanunu tanır. Ardından 1934 yılında, Malatya Milletvekili İsmet İnönü ve 191 arkadaşının verdikleri bir anayasa değişikliği teklifi ile kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınır. 1 Mart 1935'te toplanan beşinci dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onsekiz kadın milletvekili yer alır.

1935 Türkiye kadın tarihi açısından önemli bir yıldır. Uluslararası Kadınlar Birliği, ya da 1935 Türkçesiyle Arslusal Kadınlar Birliği onikinci kongresini İstanbul'da yapar. 18-24 Nisan 1935 günleri arası toplanan kongrenin ev sahibeliğini Türk Kadın Birliği üstlenir⁽⁵⁾.

Uluslararası Kadınlar Birliği ilk kez 1902'de Washington'da toplanmıştır. Bu tarihten beri birliğin gündeminin ilk maddesini kadınların siyasi hak ve özgürlükleri oluşturmuştur. 1904'te Berlin'de, 1906'da Kopenhag'da,

(5) Zafer Toprak, "1935 İstanbul Uluslararası 'Feminizm Kongresi' ve Barış", Düşün, Mart 1986, s. 24-29.

1908'de Amsterdam'da, 1909'da Londra'da, 1911'de Stokholm'de, 1913'te Budapeşte'de sürekli kadınların seçme seçilme hakları savunulmuştur.

1920 Cenevre Kongresi'nde yirmiden fazla ülke kadınına seçme seçilme hakkının verildiği ilan edilmiştir. 1923 Roma Kongresi'nde Amerika kadınlarının seçim hakkını elde ettikleri kaydedilmiştir. 1926'da, Paris'te Milletler Cemiyeti'nin çalışmalarına yardımcı olmak ve barışı savunmak üzere kadınların siyasal haklarını hangi yönde kullanmaları gerekeceğini incelemekle yükümlü bir daimi komisyon kurulmuştur.

Siyasi hakların elde edilmesiyle feminist hareket kısmen hedefine ulaşmış ve bu nedenle de 1920'li yıllarda hızını görece yitirmiştir. Ardından, Nasyonal Sosyalist hareket feministlere büyük darbe indirir. Nasyonal Sosyalizm "erkek" ağırlıklıdır ve feministlere ters düşer. Kadın erkek eşitliğini yatsır ve kadının yaşamını biyolojik ve ailevi işlevlerle sınırlar. Kentleşme ve modernizme karşı tavır koyan Nasyonal Sosyalist ideoloji için ideal kadın çocuk üreten ev kadınıdır. İş yaşamında kadına ancak "kadınca" işler yaraşır. Siyaset kadınlar için uygun bir uğraş değildir.

Nazi kadın örgütünün işlevi kadını geleneksel alanına "doğal" görevlerine geri döndürmektir. 1933'de işsiz erkeklere istihdam yaratmak için kadınların ücretli iş alanlarından çekilmeleri beklenir. Kadınlar üniversitelerden uzak tutulurlar. "Ev kadını yılı", "evlenme kredileri", "çocuk ikramiyeleri" Nasyonal Sosyalizmin kadını eve kapamaya yönelik girişimleridir.

1933 Nisan ayında alman Kadın Birlikleri Federasyonu'nun Nazilerin kurduğu kadın kitle örgütüne katılması istenir. Tüzüğün böyle bir katılıma el vermeyişi nedeniyle Federasyon kendini feshetmek zorunda kalır.

1930'ların ortalarında Batı demokrasilerinin gündeminde barış ilk sırada yer alır. İtalya'da Musolini, Almanya'da Hitler iktidardadır ve silahlanmaktadır. Totaliter ve otoriter rejimlerde kadın hareketinin sınırlanması, hatta kadın derneklerinin kapatılması feministleri doğal olarak daha geniş siyasal faaliyet alanlarına çeker. Bundan böyle, demokrasi ve barış, kadın özgürlüğü sorunun ayrılmaz bir parçasıdır. İki dünya savaşı arası demokrasinin dünya ölçeğinde darbe yemesi, 1930'larla birlikte silahlanma yarışı ve ufukta yeni bir savaşın belirtileri kadını ister istemez aktif siyasete yöneltir.

Uluslararası Kadınlar Birliği'nin onikinci kongresini İstanbul'da toplanmasının ardında Türk kadının siyasal haklarını elde edişi yatar. Birçok ileri Batı ülkesinde kadınların siyasal hakları kısıtlıyken, Türkiye gibi, daha 20. yüzyılın başında kadının toplum yaşamına kapalı olduğu bir ülkede, seçme seçilme hakkını elde etmesi dünya kadın hareketi için örnek gösterilecek bir gelişmedir. Nitekim kongreye katılan delegeler bu noktayı sık sık vurgularlar.

Uluslararası Kadın Birliği Merkez Bürosu Genel Sekreteri Katherine Bompas'a göre Türk kadınına verilen hak ve özgürlükler bütün dünya kadınları için çok cesaret vericidir ve mücadelelerinde onlara yardımcı olacak bir güçtür. Genel sekreter "Biz Avrupalı kadınlar Türk kadınlarına cidden gıpta ediyoruz" der. Uluslararası Kadın Birliği Başkan Vekili Manüs, Türkiye'nin "kadın işlerinde en ileri safta yürüyen bir memleket" olduğunu kaydeder. İsviçre delegesi ve Uluslararası Kadın Birliği sekreterlerinden Emilie Gourd "Türk kadını çok kıskanıyorum" der. Bayan Gourd'a göre, Türkiye'de toplumsal ve hukuki açıdan kadın erkek arasında fark kalmamıştır.

Mısır Heyeti başkanı Madam Hoda Şaravi Paşa "Şark'ta kadınlığın kuruluşunu Atatürk'e borçluyuz" der. Bir Kadınlar Cemiyet-i Akvamı'nın (Kadınlar Milletler Cemiyeti'nin) kurulmasını öneren Madam Hoda, "Türkiye kadına hakkını veren ilk memleket olduğu" için Kadınlar Cemiyet-i Akvamı'nın İstanbul'da kurulmasını önerir. Tüm dünyanın gözleri Türkiye'nin üzerindedir; Türkiye'deki gelişmeler Doğu ülkelerinde ve bütün dünyada kesin etkisini gösterecektir.

Bulgar delegesi Madam İborof Türk kadınına siyasal haklarını veren Atatürk'e teşekkür eder ve Türkiye'deki gelişmelerin Balkanlar'da büyük etki doğuracağına işaret eder. Atina'da çıkan **Akropolis** Gazetesi Türkiye'deki gelişmeleri şu satırlarla yansıtır: "Kim umardı? Onbeş sene evvel kime söylesen bütün kalbiyle gülmekten katılmazdı? Türk kadını, harem hayatının mahsup, esrarengiz, yanına yaklaşılmaz hanımı bugün dünyanın feministlik tacını tutuyor!"

Onikinci Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi 18-24 Nisan 1935 günleri arası İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda toplanır. Posta ve Telgraf İdaresi Kongre nedeniyle Merasim Köşkü'nde bir posta ve telgraf merkezi açar. Kongre anısına onbeş pulluk bir seri pul basar. Tüm Nisan ayı boyunca gazeteler, dergiler kadın sorununa ve kongreye geniş yer ayırırlar. Yayın organlarında Feminizm Kongresi diye nitelenin toplantıyı, Batı basını gönderdiği muhabirlerle günü gününe izler.

Kongre 18 Nisan sabahı İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'ın açış konuşmasıyla başlar. ardından kürsüye gelen Türk Kadın Birliği Başkanı Latife Bekir Işık "son zamanlara kadar yalnız erkeklere mahsus olan medeni ve siyasal bütün haklardan büyük şefimiz Atatürk'ün sayesinde bugün müstefid bulunan (yararlanan) Türk kadınlığı" adına söz aldığını belirtir. Latife Bekir'e göre, Atatürk, harem dışında hiç bir toplumsal değeri olmayan ve gelenekler içinde büyütülen Türk kadını, kendisini boğmakta olan örtüyü atmağa ve erkeğin yanında hakkettiği mevkiini almaya davet etmiştir. Bundan böyle Türkiye'de kadın sorunu yoktur. Erkek gibi kadın da "bir tek Şef'in idaresi altında" ülkenin iyiliği için çalışacaktır. Sözlerini bitirirken

"Türk kız kardeşlerinizin dileklerini yerine getiren Dahi bizim için yalnız bir vatan kurtarıcısı değil aynı zamanda Türk kadınının kurtarıcısıdır" der.

Latife Bekir'in konuşması ardından, kongre başkanının önerisi üzerine Atatürk'e şükran telgrafı çekilmesine karar verilir. Corbett Ashby imzalı telgrafta "Uluslararası Onikinci Kadınlar Kongresi size gösterdiğiniz tevaccühten dolayı en samimi teşekkürleri ve Türk kadınlığına bahsettiğiniz serbesti için sevincini arzeder" satırları yer alır.

1935 Türkiye'de feminist oluşumun ilk evresini kapar. Seçme-seçilme hakkı kazanılmış, kadın meclise girmiştir. Eğitimde giderek kız öğrencilere olanak sağlanmış, hakimlik, avukatlık, doktorluk gibi eskiden erkeklere hasredilmiş birçok meslek kadınlara da açılmıştır. Ancak otuzlu yılların giderek kapanan siyasal yapısı Türkiye'yi de etkilemiştir. Birçok örgüt gibi Kadınlar Birliği de kapanmak zorunda kalmıştır.

Feminist oluşumun ikinci evresi II. Dünya Savaşı sonrası başlar. Katılımcı, çoğulcu bir yapıya yönelik kadınları da aktif konuma sokar. Kadın örgütleri ve sınırlı da olsa, siyasal partiler kadını toplumsal mekâna çeker. Türkiye'nin giderek sanayileşmesi evi dışında çalışan kadın sayısını sürekli yukarı çeker. Ancak bu kez verilecek uğraş farklıdır. Giderek kırsal kesimi çözülen bir Türkiye'de toplumsal yaşamda çok yönlü eşitlik söz konusudur. Kazanılan siyasal haklar toplumsal haklarla desteklenmediği sürece güdük kalmaya mahkumdur. Hukukun belirlediği topluma benimsetmek ayrı bir beceri gerektirir. Zira bu bir zihniyet değişimini gerektirir. Bu tür bir zihniyet değişimi ise yasaların ötesinde yapısal dönüşümleri gerektirir. 50'li yıllar suskun bir dönemdir. 60'larda Batı'daki feminist hareketin kıpırdanışıyla birlikte Türkiye'de de hareketlenme başlar. 70'lerin sonu ve 80'li yıllar yeni bir evreyi simgeler.

Türkiye'de son yılların feminist gelişim kentleşen, kentlileşen, anonim bir toplum dokusunun; hızlı başkalaşan bir toplumsal yapının gündeme getirdiği bir olgudur. Başlangıçta feminist hareket karşı-kültür ögesi gibi görülse de zamanla geniş bir kamuoyu oluşturmayı başarmıştır.